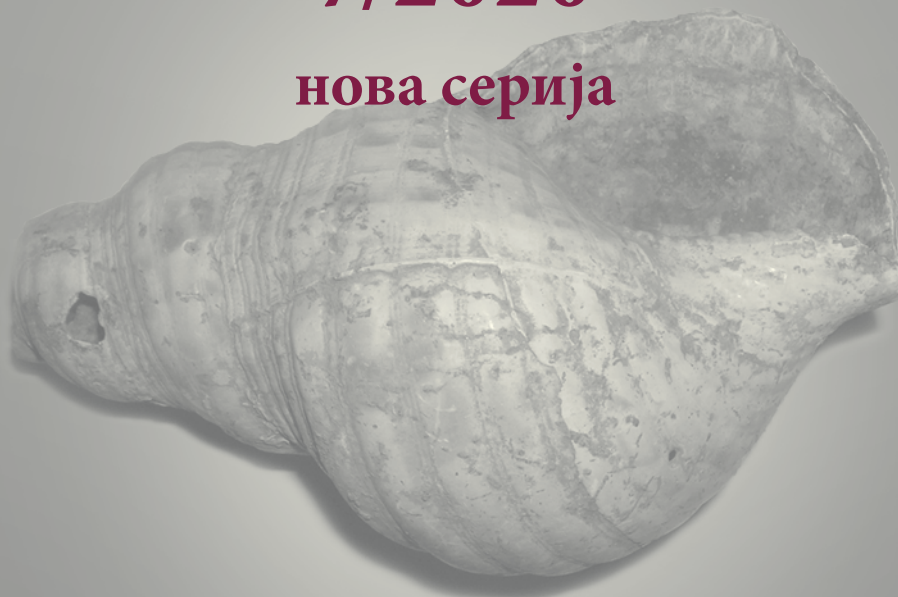

МУЗЕЈИ

7/2020

нова серија

МУЗЕЈСКО ДРУШТВО СРБИЈЕ
SERBIAN MUSEUM ASSOCIATION

Музеји 7 (н. с.) 2020.

МУЗЕЈСКО ДРУШТВО СРБИЈЕ
SERBIAN MUSEUM ASSOCIATION

МУЗЕЈСКО ДРУШТВО СРБИЈЕ
SERBIAN MUSEUM ASSOCIATION

MUSEUMS

No. 7 (n. s.)

Editor in chief:

Gordana Pajić

Organization:

Snežana Šaponjić Ašanin

Editorial board:

Ljubiša Vasiljević, Ph.D., chair EB

Ivana Ćirić, Ph.D.

Ana Milošević, Ph.D.

Dušica Bojić, Ph.D.

Ana Olajoš

Jelena Arsenović

Secretary:

Dragana Latinčić

UDC

ISSN 1821-0694=Музеји

BELGRADE 2020

МУЗЕЈСКО ДРУШТВО СРБИЈЕ
SERBIAN MUSEUM ASSOCIATION

МУЗЕЈИ
Бр. 7 (н. с.)

Главна и одговорна уредница:
Гордана Пајић

Организација:
Снежана Шапоњић Ашанин

Уређивачки одбор:
др Љубиша Васиљевић, председник УО
др Ивана Ћирић
др Ана Милошевић
др Душица Бојић
Ана Олајош
Јелена Арсеновић

Секретар Уређивачког одбора:
Драгана Латинчић

UDC
ISSN 1821-0694=Музеји

БЕОГРАД 2020

Издавач:
МУЗЕЈСКО ДРУШТВО СРБИЈЕ
Београд, Трг Републике 1а
muzejskodrustvosrbije@gmail.com
www.mdsrbija.org

За издавача:
Гордана Пајић, председница МДС-а

Лектура:
Слободан Николић

Превод на енглески:
Марта Васиљевић

Дизајн корица:
Александар Козлица

Припрема за штампу:
Атеље Јуреш

Фотографија на насловној страни:
Тритонова труба (*Charonia tritonis*) из Маргума
Архива Народног музеја Пожаревац

Штампа:
Атеље Јуреш, Чачак

Тираж:
200 примерака

**Припрема и објављивање часописа финансирани средствима
Министарства културе и информисања Републике Србије**

Садржај

Гордана В. Пајић Уводна реч	7
Гордана Д. Чађеновић, Милан М. Трифуновић Два примера угрожавања значајних археолошких локалитета савременим каменоломима у крушевачком крају	9
Драган С. Јацановић, Теодора Б. Бранковић Римска сигнална труба од љуштуре морског пужа из Маргума	23
Катарина В. Дмитривић Археолошки локалитет Двориште Гимназије у Чачку – могућности презентације и стварност	39
Дејан С. Радисављевић Украсени средњовековни надгробник покрај цркве Св. Јована у Орашју код Варварина	49
Ангелина Р. Милосављевић Нова сазнања о студиолу Франческа I де Медичија (инвентар из 1574. године)	63
Ивана Д. Ђирић <i>Маја</i> цртежа са радне акције изградње пруге Брчко – Бановићи 1946. године	75
Катарина М. Бабић Галерија легата Николе Коке Јанковића	91
Ана М. Самарџић Фантастично у српској савременој уметности: разматрања о жанру, представницима и Музеју фантастике	107

Биљана Б. Грковић, Јулка Р. Маринковић Уметнички пројекат <i>Прејознавање</i> кроз кустоску праксу	131
Бојана Б. Племић Музеји и едукација о баштини: размишљања о потенцијалима за развој туризма наслеђа у Србији	151
Милица Д. Тапавички-Илић Одшкринута врата – археолошки музеји на отвореном	167
Ивана В. Војт ПРАКТИКУМ – организован програм стручне праксе студента у музеју	175
Маја Д. Гојковић Библиографија радова објављених у часопису <i>Музеји 2008–2019</i>	193
Кристина З. Јоргић Степановић Музеји женске историје – критички осврт на концепт родне перспективе у музеолошкој пракси	211
Драгана Ч. Латинчић, Драган Б. Киурски Друга конференција Секције музејских педагога <i>Музејски програми за децу: учење и/или забава</i>	225
Ана Р. Милошевић Тања Вићентић, Буковичка црква Светиої Арханђела Гаврила у <i>Аранђеловцу: династички програми и државне политике у процесима формирања насеља и парохијских храмова у унутрашњости Србије у 19. веку</i>	231
Јелена М. Огњановић Изложба <i>Ђура Јакшић. Између мита и стварности</i>	235
Нада Ј. Маринковић Изложба <i>Генерал Душан Додић, јунак Великої раїа</i>	241

UDK 379.822:[069.02:39(497.11)
902.2(497.11)
COBISS.SR-ID 29037833

Др Милица Д. Тапавички-Илић
виши научни сарадник
Археолошки институт, Београд
mtapavic@sbb.rs

ОДШКРИНУТА ВРАТА – АРХЕОЛОШКИ МУЗЕЈИ НА ОТВОРЕНОМ

Апстракт: У овом чланку ауторка уводи читаоца у тему археолошких музеја на отвореном који тек у последњих неколико година проналазе своје место у Србији. Такође, говори о циљној групи посетилаца ових музеја и музејској педагогији која се примењује у археолошким музејима на отвореном. На појединим местима дато је поређење археолошких музеја на отвореном са класичним музејима и наведене су мане и предности једних и других.

Кључне речи: археолошки музеји на отвореном, музејска педагогија, демонстрација, Стапари, Радмиловац, Плочник

Још од почетка 2007. године различите групе чланова EXARC-а (Experimental Archaeology) покушавале су да осмисле минимум дефиниције за појам археолошког музеја на отвореном (енг. *archaeological open-air museum*, скраћено АОАМ). Те групе су обухватале учеснике пројекта *liveARCH*, учеснике EXARC-овог годишњег скупа – Annual General Meeting (AGM), EXARC-ову комисију за акредитацију и управни одбор EXARC-а. Ова дефиниција мора да буде свеобухватна, без обзира на земљу у којој се овакав музеј налази и на епоху коју такав музеј представља.

У јулу 2008. године јавности је представљена следећа дефиниција: *Археолошки музеј на отвореном је стална непрофитна институција са архивекционским*

реконструкцијама израђеним у размери 1:1 и постављеним у сличној просјор, а заснованим на археолошким налазима. Овакав музеј садржи скуп различитих аспектима нематеријалној културној наслеђа и омогућава интерпретацију живота и делатности људи у прошлим епохама.¹

Интерпретација се заснива на ICOM-овој (International Council of Museums) дефиницији музеја која гласи: *Музеј је некомерцијална, стална установа у служби друштва и његовој развоја, отворена према јавности, која сакупила, чува, истражује, објављује и излаже материјална сведочанства о људима и њиховој околини у циљу образовања, проучавања и естетској доживљаја.*²

Професионална пракса и прикази у археолошким музејима на отвореном требало би да буду усклађени са ICOM-овим Етичким кодексом за музеје.³

Ипак, када се дефиниција археолошког музеја на отвореном примењује у пракси, ствари не изгледају нимало једноставно. Већ сам назив може да доведе у заблуду. Док у неким археолошким музејима на отвореном постоји тенденција да постану музеји у најужем смислу те речи, други заступају став да ће класични музеји са експонатима у витринама изумрети и да су управо музеји на отвореном ти који ће их наследити.

Свакако, археолошки музеј на отвореном није музеј у класичном смислу те речи. У њему је дозвољено додиривати и употребљавати експонате. Употреба експоната је постављена у одговарајући контекст. У археолошким музејима на отвореном четири кључна појма укључују: образовање, презентацију, експеримент и комерцијализацију (Paardekooper 2003: 143). Како се испоставило, овакви центри немају лошији или мање успешан приступ у односу на класичне археолошке музеје. Ипак, класични музеји представљају наслеђе једне нације и њихово постојање је неопходно, па зато уживају заштиту државе. То се не може рећи за археолошке музеје на отвореном.

Музеји на отвореном се углавном не налазе на локацијама оригиналних археолошких налазишта. У том смислу, они су лажњаци (енг. *fake*). Разлог за то лежи у чињеници да се већина археолошких налазишта не може похвалити спектакуларним изгледом, а многа од њих нису ни лако приступачна модерном човеку са његовим прохтевима и очекивањима. Због тога прави идентитет оваквих центара не лежи у оригиналним налазима и грађевинским остацима, већ у

1 *Museum Practice in Archaeological Open-Air Museums*, <https://exarc.net/archaeological-open-air-museum> (приступљено 7.9.2020).

2 Статут ICOM-а, усвојен у Бечу 24.8.2007. године, члан 2, параграф 1, *ICOM-ов кодекс професионалне етике*, <http://www.mdsrbija.org/2016/wp-content/uploads/2016/08/ICOM-ov-kodeks.pdf> (приступљено 7.9.2020).

3 *Code of Ethics, ICOM 2006*, www.icom.museum (приступљено 7.9.2020).

реконструкцијама. Примери за то у Србији су Радмиловац код Винче⁴, Стапари код Ужица⁵ и Плочник код Прокупља.⁶

Радмиловац код Винче је огледно пољопривредно добро на земљишту које припада Центру за рибарство београдског Пољопривредног факултета.⁷ У оквиру пројекта „Мали Дунав“ на овом простору је направљен водени екосистем Дунава који се бави животом у њему и око њега. Он укључује акваријуме, ботаничку башту, зоо-парк и најзад, археолошки парк на отвореном. Копију праисторијског насеља (или, боље речено, праисторијских насеља) на овом простору саградили су управо стручњаци из Центра за рибарство у сарадњи са археолозима са оближњег чувеног Археолошког налазишта Винча. Овде подигнути објекти приказују како су на простору српског Подунавља живели носиоци три цивилизације: лепенске, старчевачке и винчанске. Од укупно седам реплика праисторијских грађевина, три припадају култури Лепенског Вира, две су полуукопане старчевачке колибе и три неолитске винчанске куће. Све грађевине су подигнуте током 2018. и 2019. године и конструисане су на основу оригиналних налаза стамбених објеката из Лепенског Вира, Старчева и Винче.⁸

Следећи музеј на отвореном, Стапари код Ужица, формирао се током 2019. и 2020. године. Званичан назив овог музеја је „Стапарк“. Реплике праисторијских (неолитских) грађевина у овом парку настале су на основу оригиналних археолошких налаза са локалитета Велика градина удаљеног око 2,5 км од самог музеја на отвореном. Док се археолошко налазиште налази на врху брда и тешко је приступачно, археолошки музеј на отвореном се налази у клисури Ђетиње, готово на самој обали реке. Од укупно пет реплика неолитских објеката (кућа), четири су колибе од плетара и лепа, а једна је направљена у форми полуземнице. Што се садржаја ових објеката тиче, у сваком ће бити представљена по нека од активности типичних за период неолита – ткање, израда грнчарије и неки

4 *Pravo naselje praistorijskog ribara – u Beogradu*, <https://www.rts.rs/page/magazine/sr/story/2523/nauka/3671669/pravo-naselje-praistorijskog-ribara--u-beogradu.html> (приступљено 10.9.2020).

5 *U klisuri reke Đetinje niče replika neolitskog sojenickog naselja*, <https://www.danas.rs/ekonomija/uklisuri-reke-djetinje-nice-replika-neolitskog-sojenickog-naselja/> (приступљено 10.9.2020); *Gradi se Arheološki muzej Staparska gradina*, <https://uzicemedia.rs/gradi-se-arheoloski-muzej-staparska-gradina/> (приступљено 10.9.2020).

6 *Druženje i učenje u Arheo parku „Pločnik“ kod Prokuplja*, <https://www.juznevesti.com/Kultura/Druzenje-i-ucenje-u-Arheo-parku-Plocnik-kod-Prokuplja.sr.html> (приступљено 10.9.2020).

7 *Centar za ribarstvo i primenjenu hidrobiologiju „Mali Dunav“*, <http://www.cefah.agrif.bg.ac.rs/index.html> (приступљено 8.10.2020).

8 Ауторка овом приликом захваљује колеги кустосу Д. Јанковићу са Археолошког налазишта Винча на несебичној помоћи у прикупљању информација у вези са изградњом реплика праисторијских објеката у Радмиловцу.

други занати. У осмишљању и изградњи „Стапарка“ учествовали су кустоси из ужичког Народног музеја, као и стручњаци из Археолошког института.⁹

Археолошки музеј на отвореном који се званично зове „Обновљено неолитско насеље Плочник“ може се сматрати најстаријим овог типа у Србији. Наиме, 2009. године је, паралелно са археолошким истраживањима овог насеља, почео пројекат „Плочник – прошлост уживо“, кроз који је започета директна презентација резултата ископавања (Кузмановић-Цветковић 2013: 88). Носилац овог пројекта је био Народни музеј Топлице у Прокупљу, а реализован је на простору који је из најмљен од Железнице Србије, у непосредној близини самог археолошког локалитета. Пројекат је предвиђао да се израде реконструкције пет неолитских кућа, чији су изглед, основе и садржај подражавали објекте откривене током ископавања (Исто: 89). Материјал за израду кућа је узет из природног окружења локалитета, онакав какав је могао бити коришћен и у неолиту – грабове греде за зидове и носаче кровних конструкција, пруже за израду зидног плетара, а глина за премазивање плетара или трска за покривање кровова (Исто). Свих пет реконструкција је подигнуто током 2009. године, у року од три месеца. Слично „Стапарку“, у свакој је представљена по нека од активности типичних за период неолита – ткање, израда грнчарије, израда предмета од камена, кости и рога и ковање. У петој кући је смештена тзв. „Задруга“, нека врста саборне куће (Иста 2014: 168).

У великом броју археолошких музеја на отвореном посетиоци могу да виде тзв. „радионице“ у којима се израђују предмети од окресаног камена, од обрађеног дрвета, кости, коже или било ког другог материјала. Производи из оваквих радионица су такође лажњаци, али имају огромну улогу у образовању и у објашњавању свакодневног живота у некој прошлој епохи. Ипак, суштина археолошких музеја на отвореном не лежи у радионицама, нити у предметима који настану на овај начин, већ у преношењу информација посетиоцу о људима који су некада израђивали и користили такве предмете, као и о њиховом животу и друштвеном уређењу. Подаци о некадашњем друштву и начину живота додатна су прича која се плете и обавија око сваког предмета, оживљава га у руци наратора и даје чар целом догађају.

С обзиром да је наведено шта археолошки музеји на отвореном нису, потребно је навести шта заправо јесу. Они суштински обухватају образовање, експерименте и сазнање које из њих произлази, као и квалитетно проведено слободно време (Paardekooper 2003: 145).

9 Ауторка овом приликом захваљује колегици архитекти др Е. Николић из Археолошког института на несебичној помоћи у прикупљању информација у вези са изградњом реплика праисторијских објеката у „Стапарку“.

Образовање се у овом контексту описује као музејска педагогија (Jantzen 1994: 18-19). Образовање је главни разлог за постојање археолошких музеја на отвореном. У оквиру формалног образовања оно се односи на групе школске деце и екскурзије, а у оквиру неформалног на туристе.

Када се говори о експериментима и сазнањима која из њих произлазе, ниједан археолошки музеј на отвореном не може бити успешан без искусних људи како у занатским вештинама, тако и у археологији, а неретко и у преношењу знања попут врсног педагога. Ако изостане било који од ових аспеката, постоји ризик да се изгуби кредибилитет како код струке, тако и код публике, тј. посетилаца.

Слободно време појединца је период током којег посетиоци могу да дођу у музеје. Оно што је специфично за археолошке музеје на отвореном по том питању јесте флексибилност. Они најинтензивније раде у периоду од маја до октобра, док зими могу пословати са активношћу сведеном на минимум или чак бити потпуно затворени. Довољно је рећи само да се готово све ђачке екскурзије организују у мају или октобру.

Музејска педагогија је на специфичан начин присутна у археолошким музејима на отвореном, а стоји у директној вези са свим напред наведеним: образовањем, стручним преношењем знања и квалитетно проведеним слободним временом.

У директној вези са овим стоји чињеница да је оно што археолошки музеји на отвореном нуде у великој мери усмерено ка млађој публици – деци и омладини.¹⁰ Оваква публика захтева догађај који ће се одвијати пред њиховим очима (енг. *live performance*), а догађај је утолико бољи уколико је могуће узети учешћа у њему (Jantzen 1994: 18). Управо су због тога археолошки музеји на отвореном за овакву публику много привлачнији него класични музеји.

Ипак, управо на месту на којем се преплићу делатности археолога и музејских педагога појављују се потешкоће. Музејска педагогија се често не схвата озбиљно и најчешће није осмишљена са довољно пажње, па неретко доспева у ћорсокак и своди се на пуко понављање. Стога циљној групи врло често постаје досадно, а сами музејски педагози губе мотивацију. Са друге стране, број археолога који се баве методама експеримента и демонстрације константно расте, па би овај проблем релативно лако могао да се реши. Сасвим сигурно је могуће ангажовати експерименталне археологе као гостујуће музејске педагоге, а са друге стране је сасвим могуће да они своја знања и вештине пренесу редовним музејским

10 J. Anđelković Grašar, B. Novičić Korać, Viminacium for Millennials, предавање одржано на конференцији *Sense and Sustainability: International Conference on Archaeology and Tourism*, мај 2019, Загреб.

педагозима који би на тај начин своју причу учинили занимљивијом. Ипак, требало би се чувати сценарија у којем се публици у виду неме демонстрације показује неки поступак. Уз сваку овакву демонстрацију неопходно је осмислити добру причу која на најбољи могући начин дочарава неки тренутак из прошлости (Таравићки-Плић and Анђелковић Грашар 2020).

Досадашња искуства показују да се кроз демонстрацију врло добро преносе поступци обраде различитих сировина или израде различитих предмета (Jantzen 1994: 19). Овакве демонстрације могуће је приказати помоћу извора и средстава који најчешће већ стоје на располагању и могу се реконструисати на задовољавајући начин, а притом наилазе на добар одзив код публике. Ово друго не само зато што буди основно интересовање, већ и зато што се може повући паралела са савременим животом.

Ипак, највећи број демонстрација није осмишљен тако да публика учествује у њима. Публика може да се прикључи само тамо где не постоји могућност да угрози исход поступка, односно код једноставних помоћних поступака. Упркос овоме, чари демонстрација су да одају оптичке и акустичне утиске, да се осете специфични мириси или високе температуре, као и да је могуће узети у руке алатке које се користе у процесу израде или обраде неког предмета. Посетиоци на свако питање могу одмах да добију одговор (Wilmy 2010: 29), као и да осете радост услед успешно израђеног или обрађеног предмета. На тај начин се кроз демонстрације избегавају мане многих традиционалних изложби које дају статичну слику и усмерене су на једно чуло, а не нуде могућност комуникације.

Литература

Jantzen, D. 1994.

Erst das Experiment und dann... Zum praktischen Nutzen experimenteller Archäologie, in: *Experimentelle Archäologie*, hrg. M. Fansa, Bilanz, 15-22.

Кузмановић-Цветковић, Ј. 2013.

Плочник – прошлост уживо, *Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области*, књ. XVII: 87-92.

Кузмановић-Цветковић, Ј. 2014.

Плочник на праисторијски начин, *Гласник друштва конзерватора Србије* 38: 165-172.

Paardekooper, R. P. 2003.

The story behind the product, *Experimentelle Archäologie in Europa*, Heft 1 (Bilanz): 139-150.

Tapavički-Ilić, M. and Anđelković Grašar, J. 2020.

Storytelling. Is there a better method of archaeological site interpretation?, in: *Conference acta MetArh, 6th international scientific conference Methodology and Archaeometry*, ed. I. Miloglav, Zagreb: 2020 (for 2018), 125-133.

Wilmy, A. 2010.

Experimentelle Archäologie und Living History – ein schwieriges Verhältnis? Gedanken aus der Sicht eines Archäologen und Darstellers, *Experimentelle Archäologie in Europa*, Heft 9 (Bilanz): 27-30.

Milica D. Tapavički-Ilić, Ph.D.
Senior research associate
Institute of Archaeology, Belgrade
mtapavic@sbb.rs

A DOOR SLIGHTLY OPEN – ARCHAEOLOGICAL OPEN-AIR MUSEUMS

Summary

The paper deals with archaeological open-air museums and their relation to classical museums. The author tends to give a definition of an archaeological open-air museum and describes its advantages compared to classical museums. Further on, she describes museum pedagogy applied in such museums that mostly includes various demonstrations. The author gives credit to them because of their attractiveness that easily draws attention of the basic target group of visitors – children and teenagers. Archaeological museums in Serbia are scarce but with growing conscience about their importance in education about country's cultural heritage, this might change.

Translated by Milica Tapavički-Ilić

МУЗЕЈСКО ДРУШТВО СРБИЈЕ
SERBIAN MUSEUM ASSOCIATION

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

069

МУЗЕЈИ = Museums / главни и одговорни уредник Гордана
Пајић. - 1948, бр. 1-1965, бр. 18; н.с., 2008, бр. 1- . - Београд :
Музејско друштво Србије, 1948-1965; 2008-
(Чачак : Атеље Јуреш). - 24 cm

Годишње.
ISSN 1821-0694 = Музеји
COBISS.SR-ID 51173132

ISSN 1821-0694